

Лілія Б. Приймак

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»,

м. Івано-Франківськ

Przykarpacki Narodowy Uniwersytet im. W.Stefanyka, Iwano-Frankiowsk

Галицькі мотиви у творчості Леопольда фон Захер-Мазоха

Анотація

Ім'я відомого австрійського письменника Леопольда фон Захер-Мазоха більш відоме читачеві як родоначальника «мазохізму», ніж майстра австрійської прози. Творчість письменника не обмежується лише відображенням «мазохістського дискурсу». Його перу належать тексти різних жанрів: фейлетони, п'єси, літературно-критичні твори. Важливе місце в спадщині митця належить Галичині. Стаття знайомить читача з особливостями галицького циклу й значенням його в творчості письменника. Відображенню етнографічного та соціальних аспектів галицького життя присвячений цілий шар літературної творчості Леопольда фон Захер-Мазоха. Таким чином, галицькі мотиви у творчості Л. фон Захер-Мазоха є не чимось випадковим і другорядним. Вони створюють ту важливу складову, без якої важко мати повне уявлення про творчість письменника.

Ключові слова: мазохізм, Галичина, етнографія, творчість, галицькі мотиви, дискурс.

Вступ

Галицька тема у творчості відомого австрійського письменника Леопольда фон Захер-Мазоха є несподівано особливою сторінкою і має принципове значення. Постає фон Захер-Мазоха асоціюється у загалу здебільшого з терміном «мазохізм», що означає задоволення від страждань [6;279]. Широке використання цього терміну відіграло сумну роль у рецепції художніх творів Захер-Мазоха. Читачі вважали, що його творчість обмежувалася лише «мазохістським дискурсом». Насправді мистецькі інтенції автора мали значно ширший діапазон. Така тенденція легко простежується на прикладі сучасних видань Захер-Мазоха. Так, наприклад, його відомий роман «Венера в мехах» («Венера в хутрі») вийшов у Москві в 1992 році накладом 100 тис. примірників в серії «Секс-Пир.- Жемчужины интимной словесности». Той же роман у тому ж році, але в іншому видавництві («Культура») був надрукований з додатком праць по мазохізму масовим накладом (100 тис. примірників). Згодом у 2003 році той же самий роман був передрукований у серії «Эротическая классика». Роман Захер-Мазоха «Шахиня» був виданий роком пізніше Інститутом соціології у серії «Интимная

жизнь монархов» (2004). Показовою також в цьому сенсі є назва збірки творів Захер-Мазоха «Насолода від болю». Ця збірка вийшла у 1999 році у Москві під назвою «Наслаждение в боли». Така назва вже орієнтує читача на обмежене сприйняття творчості письменника. І у післямові подана стаття не літературознавця, а Зігмунда Фрейда.

Безперечно, що таке уявлення про скерованість творчого доробку Захер-Мазоха наштовхує читачів на однобоке сприйняття його творів, вбачаючи в ньому лише такого автора, котрий оспівує особливі, навіть патологічні стосунки між чоловіком та жінкою. Між тим, уважний аналіз усього корпусу творів Захер - Мазоха засвідчує, що тема Галичини чітко простежується у творчості Захер- Мазоха, як особливий художній світ. Тому маємо справу не просто з двома тенденціями, а двома просторовими локаціями, які умовно можна було б верифікувати як *місто* і *село*. З огляду на таку позицію є показовим, що дія (вже згаданої «Венери в хутрі») відбувається десь на Карпатському курорті. З'ясувати хронотоп роману досить складно. І, натомість, події тих творів письменника, які він присвячує простим людям, котрі живуть за законами природи, цінують людські стосунки, відбуваються у конкретній місцевості, з дивовижними пейзажами, які автор змальовує з особливим захопленням. І показовим є те, що «Венеру у хутрі» автор пейзажами не оздоблює. Місце події він згадує побіжно: «Ліниво спливають дні на Карпатському курорті» [2;260]. Конкретика йому байдужа. Натомість, у творах галицького циклу завжди згадується і місце, і час події.

Метою даної статті є познайомити читача із тим сегментом творчого доробку Леопольда Захер- Мазоха, який потверджує не одноплосинну, а поліфонічну іпостась образного мислення письменника. Це дає можливість простежити досі не досліджену тенденцію галицького дискурсу досить контраверсійного автора.

Основна частина

Творчість Захер-Мазоха не обмежується відтворенням мазохістських ідей та настроїв. Не випадково і сам письменник та його рідні протягом тривалого часу виступали проти використання його імені для номінації фізичної патології у стосунках між чоловіком і жінкою. Між тим, сталося так, що ім`я письменника стало більш відомим у галузі психіатрії, психології, ніж в історії художньої літератури.

Широке використання терміну «мазохізм» негативно відбилося на рецепції художніх творів Захер-Мазоха. Читачі далеко не завжди розуміли, що творчість австрійського письменника не обмежується зображенням «мазохістського дискурсу». Інакше неможливо буде зрозуміти, чому його твори високо цінували такі видатні представники французької літератури, як Золя, Флобер, Доде, Мопассан та ін..

Нарешті після довгої перерви почали з'являтися його тексти у перекладі українською та російською мовами. Українські літературознавці виявляють все більшу зацікавленість творчістю австрійського письменника (Л. Цибенко, М. Вальо, Н. Іваничук).

Леопольд фон Захер-Мазох – унікальна особистість, котра претендує на «Інакшість». Саме цей термін Жака Лакана використовує дослідниця його творчості Ірина Грабовська. За її словами, «Інакшість» завжди викликає спротив суспільства, відхилення від норми. Вона вважає, що «енциклопедію мазохізму у тому сенсі, в якому це поняття утвердилося в масовій свідомості та функціонує на рівні маскульту», шукати в творах Захер-Мазоха не варто, бо його твори не мають до того ніякого стосунку. І. Грабовська приходить до висновку, що основне гасло Л. фон Захер-Мазоха – це перевага поезії чуття над поезією ідей [1; 104]. Так, на думку Андрія Сав'юка в творчості Л. фон Захер-Мазоха, Галичина навіює естетику Романтизму з його замилюванням народно-фольклорною образністю, персоніфікацією природи, наданням переваги емоцій над рацією та прагненням ідеалу, хай і ілюзорного.[7;80]

По різному трактують дослідники феномен «мазохізму» фон Захер-Мазоха. Але наявність у його творчості галицької теми, слов'янської теми не може заперечити ніхто, настільки сильно вона представлена у його творчому доробку. Історії літератури відома ця тенденція слов'янського відродження, на основі якої зародилося чимало теорій, думок, нових творів.

Зрозуміло, що у сучасних дослідженнях вітчизняних літературознавців вказується на значення Галичини в особистому й творчому житті митця. Це викликає необхідність подальшого й більш глибокого дослідження аксіології галицьких мотивів у становленні таланту Захер -Мазоха і назагал у системі його естетичних уявлень.

Показово, що вже перші кроки в літературі у Захер -Мазоха пов'язані з Галичиною: у 1863 році з'являються «Спогади про Галичину», а у наступному році «Дон Жуан з Коломиї», який мав визначний резонанс. Відразу зазначимо, що і надалі з під пера Захер-Мазоха виходить ціла низка творів , які пройняті галицькими мотивами («Опришок», «Хлопський суд», « Мандрівні комедіанти», «Жіночі образки з Галичини», серія новел «Галицькі історії» та ін.).

Ті *дві тенденції*, тематичні зрізи, про які йшлося вище, послідовно віддзеркалюються у творчості Захер-Мазоха. Сказане не має на меті протиставити одну тенденцію , іншій чи визначити пріоритет однієї з них. Вони існували паралельно незалежно одна від одної, майже не перетинаючись. Л. Цибенко намагалась довести, що, умовно кажучи, мазохістські елементи виникали в творчості письменника

«виходячи з попиту книжкового ринку того часу», що й зумовило утвердження такої теми письменства, як «невтомні варіації пікантної теми, названої згодом мазохістської. Саме в ній і вбачався негативний аспект творів Захер-Мазоха»[8;364]. Не можна погодитися з визначенням зазначеного аспекту як негативного. Якби там не було, у європейську літературу Захер-Мазох увійшов ,перш за все, як виразник певної сексуальної перверзії, протилежної садизмові. Появу такого мотиву у творчості Захер-Мазоха аж ніяк не можна пояснити лише потребами книжкового ринку. Він був викликаний соціально-культурними обставинами (передчуття модерністських прагнень не тільки в мистецтві, але й у міжлюдських стосунках, а також навіть суто біографічними причинами). Було справедливо зазначено, що його творчість «була тим першим камінцем, який зрушив цілу лавину психоаналітичної літератури 20 століття, а у широкому розумінні, його доробок був водорозділом між позитивізмом ХІХ століття та грядущою епохою Срібного Відродження - Сецесії»[4;4].

Нарешті, витoki деяких мотивів у творчості Захер-Мазоха можна побачити в історії європейської літератури - досить згадати «Страждання юного Вертера» Й. В. Гете чи «Ідіота» Ф. Достоєвського. Але, разом з тим, не можна стверджувати , що вся творчість австрійського письменника зводилася лише до художньої розробки «мазохістських мотивів». Це один із світів Захер - Мазоха, але, разом із тим, паралельно існував інший світ - сільський, патріархальний. Інакше кажучи, цілий шар літературної творчості Захер-Мазоха присвячений відображенню етнографічного та соціального аспектів тогочасного галицького життя.

Показово, що галицькі нариси часто супроводжуються у Захер –Мазоха етнографічними примітками, які засвідчують не просто уважне ставлення автора до предмету своїх описів, але і його щире захоплення краєм, де народився. Так, у примітці до оповідання «Дон Жуан з Коломиї» він пише: «Українці «творять велику двадцятимільйонну націю, яка з поміж усіх слов'янських племен вирізняється фізичною вродою, благородними рисами обличчя, духовними задатками, милозвучністю мови та багатством народної творчості»[2;38]. Принципового значення у цьому сенсі набуває його етнографічний нарис «Жіночі образки у Галичині», де прямо сказано, що в українській жінки «ідея свободи та рівності – в крові»[2;29]. Цієї особливості читач не може помітити в героїні роману «Венера в хутрі».

У примітці до нарису «Опришок» показовим є те що, надзвичайно багату творчість українців автор називає *нашою*, не відділяючи себе від народу, серед якого виріс. Таке «ми» є ознакою самоідентифікації письменника, котрий відчуває себе вільним і рівним серед простих галичан і називає їх своїми земляками. Захер-Мазох

зазначає , що «ніколи не стрінеш фривольности, не кажучи уже про відверто непристойні речі»[2;102].

Вище вже йшлося про те, що два світи Захер-Мазоха ніде не перехрещуються, але, щоправда , за словами самого письменника, між ними немає протиріччя. Він писав: «Княгиня або селянка в горностаї або в овчині – завжди це жінка в хутрі з хлистом, що робить з чоловіка раба є одночасно моє творіння і справжня селянська жінка»[2;363]. Однак аналіз творів свідчить про те, що звичайна українська селянка ніколи не намагалася зробити із свого чоловіка раба, бо, за словами самого ж письменника, її вроджений демократизм не дозволяв їй цього зробити.

Відомо, що Л. фон Захер-Мазох детально вивчав мову, звичаї, історію народів, які мешкали на території Галичини – а ,перш за все, українців. Згадаємо його збірку «Галицькі оповідання» (1876). Відомий галицький журналіст Левко Сапогівський у львівському часописі «Зоря» (1880) назвав Захер-Мазоха першим з чужинців, який звеличив наш народ з такою любов'ю, яку важко знайти навіть між нашими авторами [5].

Висновок

Варто зазначити, що Захер-Мазох не лише добрий знавець психології галичан, а й їхньої героїчної історії. Так, у «Карпатських розбійниках» йдеться про життя опришків, яких автор бачив народними героями, які покликані мстити за страждання пригноблених селян. Окрім того, основне місце в нарисі належить легенді про Олексу Довбуша, що є свідченням добрих знань автора історії галичан.

В Галичині твори Захер-Мазоха багато перекладалися ще за його життя у часописах «Зоря», «Родинний листок», «Слово», «Бесіда», «Галичанин». Переважали твори історико - етнографічні, пов'язані з життям і побутом Галичини, а не «мазохістського спрямування». Тому, галицькі мотиви у творчості Захер-Мазоха не можна вважати чимось другорядним чи випадковим. Навпаки, вони створюють ту важливу складову, без урахування якої неможливо уявити собі сутність творчості цього письменника.

Бібліографія

1. Грабовька І. Спроба виправдання невинного. Про творчість Леопольда фон Захер-Мазоха. *Сучасність*. 2001. №2.С.104-109.
2. Захер-Мазох Л. Вибрані твори. Львів: Літопис, 1999. 398с.
3. Захер-Мазох Л. Венера в мехах. М.: Республика. 1993.368 с.
- 4.Захер-Мазох Л. Криваве весілля у Києві. Львів: Сполом, 2001.49с.

5. Коваль Я. Батько мазохізма Леопольд фон Захер-Мазох. [Електронний ресурс] доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/batko-mazoxizma-leopold-fon-zaxer-mazox-html>.
6. Москалець В.П. Психологія суїциду: посібник. Київ: Академвидав, 2004.286 с.
7. Сав'юк А. Фольклорно-міфологічний дискурс творчості Л. фон Захер-Мазоха. *Літературознавчі студії: компаративний аспект*. 2016. Вип.4.С.80-86.
8. Цибенко Л. Передмова. Захер-Мазох Л. Вибрані твори. Львів: Літопис, 1999.398 с.

The Galician motifs in Leopold von Sacher-Masoch's creative work

Abstract

The name of a prominent Austrian writer Leopold von Sacher-Masoch is better known for a reader as the founder of “masochism” rather than the master of Austrian prose. The writer’s works are not only limited to “masochism discourse” representation. He is the author of works belonging to different genres: feuilletons, plays, and literary-critical works. An important place in his creative legacy belongs to Galicia. The article makes a reader familiar with the features of Galician cycle and its importance in the writer’s creative work. master’s life, insincere with “masochistic elements”; another world is a rural life, folk, sincere. A whole layer of Leopold von Sacher-Masoch’s literary works is dedicated to the representation of Galician life social aspects. Thus, we can come to a conclusion that the Galician motifs in Leopold von Sacher-Masoch’s creative work are not something casual. They form the important part, without which it is difficult to have a complete picture of the writer’s works.

Key words: masochism, Galicia, ethnography, creative work, Galician motifs, discourse.

Temat Galicji w twórczości Leopolda von Sacher-Mazoka

Streszczenie

Nazwisko znanego pisarza austriackiego Leopolda von Sacher-Mazoka jest bardziej znane czytelnikom jako osobę dającą początek „mazochizmowi” jak mistrza prozy austriackiej. Twórczość pisarza nie jest ograniczona tylko wyświetlaniem „dyskursu masochisty”. Jego dorobek literacki to są utwory różnych gatunków: felietony, dramy, dzieła krytyczno-literackie. W jego dorobku literackim wyjątkowe miejsce zajmuje Galicja. W tym artykule czytelnicy zapoznają się z cechami i znaczeniem cyklu galicyjskiego w twórczości pisarza. Cała warstwa twórczości literackiej Leopolda von Sacher-Mazoka jest poświęcona zmalowaniu etnograficznego i społecznego aspektu życia w Galicji. Dlatego można wnioskować, że motywy galicyjskie nie są w twórczości pisarza czymś przypadkowym lub drugorzędym. One tworzą ważny składnik bez którego trudno mieć pełne wyobrażenie o twórczości pisarza.

Słowa kluczowe: mazochizm, Galicja, etnografia, twórczość, motywy galicyjskie, dyskurs.

